

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики
Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота

з теми: «МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ
З ПОГЛЯДУ ЗМІ»

Виконала:

здобувачка вищої освіти 2 курсу

групи Ukr1-M21

освітньо-професійної програми

Середня освіта (Українська мова і література)

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Чайковська Уляна Віталіївна

Керівник:

Марчук Л.М., доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української мови

Рецензент:

Насмінчук І.А., кандидат філологічних наук, доцент
кафедри журналістики

Кам'янець-Подільський – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОВИ.....	7
1.1. Політичний дискурс та його прагмалінгвістичні чинники	7
1.2. Мовні зміни на тлі політичних та воєнних подій в Україні.....	16
Висновки до першого розділу.....	20
Розділ II. АНАЛІЗ МОВНИХ РІВНІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	21
2.1. Лексичні особливості політичного дискурсу.....	21
2.2. Морфологічні та синтаксичні особливості політичного мовлення.....	32
2.3. Експресивний синтаксис політичних текстів.....	40
2.4. Лексико-граматичні особливості промов президента України Володимира Зеленського під час повномасштабної війни 2022 року.....	44
2.5. Мовний портрет політика.....	46
Висновки до другого розділу.....	54
Розділ 3. ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ КОГНІТИВНИМИ МЕТОДАМИ.....	55
3.1. Загальна характеристика нестандартних уроків.....	55
3.2. Види технологій інтерактивного уроку в процесі навчання.....	60
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	78

ВСТУП

Сучасний суспільний розвиток проявляється як загальнолюдський соціальний процес, одним із важливих компонентів якого є мова. Людська діяльність та все, що охоплює людська свідомість, віддзеркалюється в мові. Тому в сучасній лінгвістиці чітко виокремились тенденції дослідження не лише формальної структури мови, а й аспекти семантичної та прагматичної інформації, яку вона реалізує в процесі акту комунікації.

В основі вивчення мови виділяється її базова функція – служити засобом комунікації, у тому числі політико-управлінської. Її дослідження обов'язково поставить проблему взаємовідносин мови і політики. Цей аспект комунікації, пов'язаний з використанням мови як засобу політичного впливу, і став темою нашого дослідження.

За своєю суттю політика та ідеологія не можуть бути нейтральними до мови, тому що не можуть існувати незалежно від людей, людського суспільства. Політика представляє собою сукупність ідей, які виражають інтереси, цілі та завдання певних соціальних груп, та розробляється на основі накопиченого мисленнєвого матеріалу й активно впливає на суспільство, прискорюючи чи уповільнюючи його рух. Політика народжується, розвивається в суспільстві, у процесі діяльності людей. За своєю природою вона не може не відображатись в мові.

У низці робіт із проблеми взаємовідношення мови та політики аналіз мовних засобів, які використовуються в політичному мовленні, представляє собою в першу чергу дослідження лексико-семантичної системи мови, оскільки на неї найбільш впливають соціальні чинники. Цікаві в цьому напрямку роботи Ж. Дюбуа, який досліджував загально-політичну лексику французької мови в період 1796 – 1872 рр, Б. Гардена, який проаналізував виступи профспілкових діячів та підприємців та показав різницю у використанні одних і тих же лексичних одиниць, Жака Гійома, дослідника словника французького післяреволюційного соціально-політичного узусу

[див. праці з загальної риторики Ткаченко 2016], Стечик Т.С.[2016], Лосєвої І.В.[2016], Кондратенко Н.В. [Кондратенко 2019 та ін.], Варецької О.О. [Варецька 2021], Ажнюка Б.М. [Ажнюк 2021], продемонструвавши на великому фактичному матеріалі англійської, німецької та української мов віддзеркалення політичної думки в мові, які привели до значних змін в лексико-семантичній системі сучасної мови.

Актуальність дослідження виявляється в дослідженні соціальної активності слова в ракурсі політичного впливу, в його здібності суттєво впливати на процес відображення людиною дійсності. Із відновленням державності Україна стала самостійним суб'єктом світової геополітики. У формуванні нової, постколоніальної свідомості та демократичних перетворень у новопосталій Українській державі важливу роль відіграє комунікація, зокрема суспільно-політична.

Політичний дискурс стає важливим чинником як суспільного, так і культурного життя. Політична комунікація відіграє вирішальну роль у процесах розбудови держави, в утвердженні її місця у світовому інформаційному просторі, особливо в час повномасштабної війни, розв'язаної росією. Тому дослідження політичної комунікації, політичних дискурсів стало однією із найпріоритетніших тем у суспільних науках.

Мета дипломної роботи описати мовний портрет сучасного політика на матеріалі нових політичних текстів.

Мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) простежити етапи розвитку політичної лексики в українському мовознавстві;
- 2) дослідити ідеологізацію нейтральних слів;
- 3) виявити особливості відображення політики в слові, що відображається у свідомому виборі мовних засобів з певним оцінно-емоційним забарвленням, закладеним експліцитно чи імпліцитно у значенні тієї чи тієї лексичної одиниці;

- 4) проаналізувати соціально-оцінний характер використання лексичних одиниць в політичному дискурсі;
- 5) продемонструвати модель мовного портрету політика;
- 6) проаналізувати тексти політичних промов як дидактичний матеріал для здобувачів загальної середньої освіти.

Об’єктом дослідження є політичний дискурс ЗМІ України упродовж 2020-2022 рр., його вплив на внутрішні – постколоніальні і посттоталітарні – трансформаційні (соціальні, економічні, політичні) перетворення в країні, структура і типологія способів та стратегій формування у ЗМІ образу України у світі в період повномасштабної війни в промовах і зверненнях Президента України.

Предметом дослідження є функціонування засобів масової інформації як певного соціально-політичного інституту. З цією метою в роботі докладно проаналізовані українські політичні дискурси, які з’явилися в таких широковідомих всеукраїнських та регіональних виданнях, на сайті Президента України, в телеграм-каналах та інше.

Методи дослідження зумовлено метою, поставленими завданнями та специфікою мовного матеріалу. У роботі застосовано загальнонаукові методи: аналіз, синтез та узагальнення для пошуку й ознайомлення з теоретичними засадами лінгвістичних явищ; суцільного вибирання для виокремлення лінгвістичних одиниць, що послужили базою наукового дослідження.

Лінгвістичними методами дослідження є: семантичний аналіз – для виявлення семантичних зрушень в українських джерелах та адаптації іншомовізмів у політичному мовленні; функційний метод – для з’ясування особливостей функціонування політичних лексем; прагматичний аналіз – для характеризувати прагматичного значення аналізованих одиниць, їхньої прагматичної маркованості та прагматичного впливу на сприймання читачем / слухачем інформації.

Елементи **наукової новизни** роботи в тому, що зроблено спробу визначити концептуальні засади політичного дискурсу ЗМІ України та розглянути певні явища, тобто політичні, економічні, соціальні, культурні, трансформаційні реалії в сучасному українському політикумі і, відповідно, політичному дискурсі ЗМІ України крізь призму образу політика; виявлено і з'ясовано нові сутнісні, історико-генетичні характеристики політичного дискурсу сучасних засобів масової інформації України; проаналізована руйнівна роль колоніального (російсько-імперського) дискурсу;

на підставі аналізу українських ЗМІ визначено параметри основних кодів політичного дискурсу: націо-державотвірний, інформаційно-комунікативний, міфотворчий, риторичний; проаналізовано мовний портрет політика через його мовлення.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути аробовані у викладанні навчальних курсів «Політична лінгвістика», «Риторика», «Стилістика і культура мови», зокрема у викладанні вибіркових дисциплін для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

Апробація роботи. Результати кваліфікаційного дослідження доповідалися на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (листопад 2022), на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «**НОВІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**» (24 листопада 2022 року), у збірнику наукових праць студентів університету опубліковано статтю «Мовні зміни на тлі політичних та воєнних подій в Україні» [Чайковська 2022, с. 122 – 123], а у збірнику наукових праць навчально-наукового інституту української філології та журналістики тези: «Лексико-граматичні особливості промов президента Володимира Зеленського під час повномасштабної війни в Україні».

ВИСНОВКИ

Політика, як і будь-яка галузь людської діяльності, містить комунікаційний початок. Боротьба за владу є основною темою і рушійною силою цієї сфери соціальної взаємодії. Основними засобами досягнення, збереження і зміцнення влади виступають мови різної природи (вербальні і невербальні).

Співвідношення мови і влади, мови й ідеології, характер мовного маніпулювання і протистояння, осмислення світу політики крізь призму мови, зміст мовних трансформацій у періоди політичних потрясінь, мовна поведінка політика, стратегії і тактики (технології) політичного спілкування – проблеми, що широко обговорюються сьогодні в науках, які розглядають як свій об'єкт політику. Обізнаність в актуальній проблематиці однієї з найважливіших сфер соціальної комунікації входить у комплекс знань і навичок, що становлять комунікативну компетентність політолога, ПР-фахівця, політтехнолога, журналіста, філолога тощо.

Антиколоніальний дискурс українських ЗМІ стверджував існування національної сутності не як периферії стосовно якогось чужого центру, а як самостійного суспільно-культурного центру. До відновлення Української державності антиколоніальний дискурс був покликаний замінити її, виконувати її роль. Метою цього дискурсу ЗМІ була незалежність України.

Український постколоніалізм не має політичних аналогів в історії світу. Постколоніалізм – це не просто перехідний стан від колоніального, а в українській ситуації і тоталітарного суспільства до демократичного. Постколоніалізм – це сучасна політична практика, практика влади й боротьби за владу, це система думок та політичних абстракцій. Постколоніальний період – це не тільки період кризової невизначеності, але й час становлення нових соціально-культурних сфер життя, найрізноманітніших за формою та призначенням суспільних інститутів та структур.

В Україні, українській свідомості та її віддзеркаленні в ЗМІ зараз наявні усі три типи дискурсу – колоніальний зменшується, а постколоніальний нарощується повільно. Все ще трапляється антиколоніальний, бо росія

продовжує вести щодо України імперську політику, яка виявляється не лише в розв'язанні повномасштабної війни, а й в інформаційній війні, яка не затихає останніх 8 років.

Сучасні українські засоби масової інформації хронологічно (в часі) можна вважати постколоніальними.

Одне із найважливіших трансформаційних завдань посттоталітарного політичного дискурсу ЗМІ України — подолання тоталітарної спадщини в новоствореному суспільстві, перетворення тоталітарного дискурсу у посттоталітарний.

За способом свого існування діяльність ЗМІ повинна бути нічим іншим як концентрованим виразом ідеї відкритого публічного дискурсу.

Сьогодні одним з найголовніших завдань ЗМІ України є формування державного мислення як мислення демократичного і відповідального. Основне завдання націо- та державотвірного коду політичного дискурсу ЗМІ України – давати правдиву інформацію, творити громадянське суспільство. Націо- та державотвірний код політичного дискурсу ЗМІ України є об'єктивною необхідністю для ідентифікації України як держави у світі, її зросту і поступу в контексті сучасних геополітичних реалій. Націо- та державотвірний код політичного дискурсу ЗМІ України має на меті творити та утверджувати в свідомості громадян своєї країни нову політичну картину світу, віру в себе та свою державу. Адже нація – це воля і бажання творити спільне майбутнє, відчуття стабільності, захищеності. Отже, національну ідею і українську державу мас-медіа України повинні творити водночас.

Українська влада створює належні умови для існування національного інформаційного простору, це простежується у створенні буквально в день початку війни інформаційного марафону. У державі почала функціонувати система захисту і формування національних цінностей, і щонайважливіше — спосіб поширення цих вартостей на суспільства інших країн, особливо європейських.

В українських засобах масової інформації інформативно-комунікативний код політичного дискурсу є суперечливим, оскільки тут у постійному протистоянні перебувають приватний та громадський інтереси. Втім, в інформаційній політиці України відбулися кардинальні зміни. Сучасні ЗМІ стали повноцінними суб'єктами політичного процесу. Як суб'єкти інформаційного простору в Україні почали утворюватися корпорації, які конкурують між собою не тільки державних, а й незалежних мас-медіа.

Своєрідним надзавданням інформативно-комунікативного коду політичного дискурсу ЗМІ України є ефективний вплив на політичну свідомість аудиторії. Інформативно-комунікативний код політичного дискурсу повинен сприяти суспільній рівновазі, соціальному партнерству, консенсусу і розвитку. ЗМІ з позицій суспільних сил, які вони представляють, оцінюють стан справ у різних сферах соціального життя, пропонують поради, а то й висувують вимоги до тих, на кого покладено прийняття обов'язкових владних рішень. 9. Сучасний політичний дискурс ЗМІ України послуговується особливою риторикою, специфічними дискурсивними практиками. Мовно-стилеві прийоми риторичного коду є домінантою українського політичного дискурсу, сучасних засобів масової інформації. Як у газетних, так і теледискурсах, використовують метафори, гіперболи, паралелелізми, що виконують функції увиразнення змісту і сприяють більш компактному подаванню інформації та її кращому запам'ятовуванню, тим самим посилюючи її вплив. Риторичний дискурс українських ЗМІ є неоднорідним, має свої ідеологічні відмінності, певну гаму відтінків – від чесних і благородних задумів до відвертого обману та маніпуляцій.

Наразі уся риторика сучасного політичного дискурсу ЗМІ України пронизана пошуком вирішення надзавдання комунікації – надання впевненості в перемозі у війні.

Сучасний політичний дискурс мас-медіа України в своїх міжнародних параметрах розгортається навколо основних геополітичних опозицій: Україна/росія, Україна/Польща, Україна/Європа, Україна/США.

Сьогодні в Україні ведеться боротьба не лише на воєнному фронті, а й інформаційному, оскільки ми мали реалії жорстокої інформаційної експансії російських засобів масової інформації, які вже впродовж багатьох років, а, особливо, з 2014-го ведуть інформаційну війну проти України, її незалежності, державності і суверенітету. Є серед сучасних російських ЗМІ і незначна кількість видань, які намагаються подавати українські проблеми неупереджено, об'єктивно, без звичайної для російських журналістів злостивості, проте і в опозиційних виданнях простежується імперське начало, наприклад, останній скандал з телеканалом «Дождь».

Тільки за умови політичної волі українських державців та перемоги ЗСУ на фронтах війни Україна зможе протистояти інформаційно-пропагандистським експансіям інших держав, зокрема росії, яка через вторгнення на територію України та в інформаційний простір України намагається забезпечити свої політичні та економічні інтереси.

Україні ще треба пройти неабиякі випробування, аби утвердити свою державність, але вона вже стає могутньою європейською державою, і це визнають у світі.

Україні в будь-якому разі доведеться пройти важкий шлях. Насамперед, це перемога у війні, приведення законодавства до норм Європейського Союзу, і багато інших моментів економічного й соціального плану. Але те, що в неї є такий союзник, як Польща, вселяє оптимізм на успішну євроінтеграцію України.

Отже, курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності. Він викристалізовується з багатовікової історії нашого народу, його ментальності та етнічних коренів і стосується передусім європейської самоідентифікації українського народу.

Сполучені Штати Америки завжди були одним з важливих чинників української зовнішньої політики, і, відповідно, українсько-американські взаємини є постійним об'єктом політичного дискурсу засобів масової

інформації України. Образ України не сходить зі сторінок американських мас-медій.

Новим етапом та зміною візії України в американських засобах масової інформації стала війна 2022 року та здобуття українською армією перемог на фронті.

Отже, політичний дискурс засобів масової інформації України – це своєрідне типологічно, семантично та структурно складне явище в світовому інформаційному просторі. Він є каталізатором та індикатором суспільних процесів та віддзеркалює стан суспільної свідомості суспільства.

Політичний дискурс – це вербалізований вияв політики, мовна дійсність, у конкретних соціальних координатах, соціолінгвістична структура. На теперішньому етапі української історії – розбудови європейської держави на тлі повномасштабної війни – політичний дискурс засобів масової інформації України відіграє важливу роль в процесі трансформацій, створення нового демократичного суспільства. Працюючи зі словом, впливаючи на масову свідомість через слова, тексти, він перетворює їх із явища звичайного у наступальну силу.

Були про класифіковані групи тематичної лексики, що трапляється в сучасному політичному дискурсі:

1. Назви осіб – учасників політичної комунікації. Одна з найчисленніших груп, що охоплює як назви безпосередніх учасників політичного процесу (політиків різних рівнів, пересічних громадян країни, так і збірні номінації): номінації осіб за національною ознакою: *укр, укрп, бандерлог, рашист, ново рос*.

2. Номінації осіб за приналежністю або прихильністю до певної політичної сили: *кличківці, правосеки, ляшкісти, порошенцівці, риги, слуги, порохоботи, зелебобики*. Останнім часом частотні неолексеми, похідні від назв добровольчих батальйонів: *айдарівці, азовці, кривбасці, донбасівці, сарматці* тощо.

3. Номінації осіб за характерними ознаками зовнішності або поведінки: *тітушка, тушка, ватник, кіборг, антивакс, кварталівець, вагнерівець*.

4. Номінації осіб за функціями, які вони виконують у політичній комунікації: *каратель, ополченець, кнопкодав, каруселіст, їхтамнєти*.

5. Номінації конкретних політичних діячів: *Няш-Мяш* (Н.Поклонська), *виломен* (О. Ляшко), *Лаврушка* (С. Лавров), *Дона* (М. Добкін), *Гена* (Г. Кернес), *Бариґа*, *Петьман* (П. Порошенко), *Зеґа* (В. Зеленський), *Недоразумендель* (Ю. Мендель).

6. Збірні найменування політичних сил або політичних угруповань: *хунта, опоблок, єврокоаліція, біомаса, моно більшість*.

Лексичними неологізмами є контаміновані онімні лексеми, похідні від прізвищ політиків, що вживають для іронічного найменування тих же політиків: *Путлер* (Путін+Гітлер), *Потрошенко* (Порошенко+Джек Потрошитель), *Яйценюк* (Яценюк+яйце) тощо.

У таких випадках відонімні номінації є негативно оцінними, орієнтованими на приниження об'єкта характеризування. Утворення нових онімів на підставі поєднання або переосмислення відомих ґрунтується на архаїчності міфологічного мислення, яке сприймає відомі слова як закріплені за певними предметами або явищами, тому семантичні перетини та накладання не створюють нових політичних міфів, а актуалізують уже наявні – як вічні, так і технологічні міфи.

7. Назви політичних процесів: *євроінтеґрація, імплементация, люстрація, каденція, імпічмент, донбасизация*.

8. Назви територій та країн: так звана *ДНР* чи «*ЛНР*», *Єврозона, мордор, ОРДЛО, Гейропа, донбаус, донбабве, москвабад, луганда, лугандон, раша*.

Відповідно від цих назв походять і оцінні номінації на позначення мешканців цих країн або територій: *лугандонці, гейропеційці, мордорці*

9. Назви політичних явищ: *євромайдан, автомайдан, голодомор, гумконвой, євросанкції, турборежим* тощо.

10. Назви нових політичних партій та об'єднань: *Самопоміч, Правий сектор, ЗАСТУП, Голос, ОПЗЖ, УКРОП, Слуга народу, УДАР*

За походженням новітня політична лексика утворена двома шляхами: по-перше, це іншомовні запозичення, по-друге – утворення нових слів на основі питомої української лексики.

Запозичена лексика використовується насамперед для найменування політичних явищ і процесів, що раніше не мали місце або не були характерними для українського політичного простору.

Синтаксис політичного мовлення має свою специфіку залежно від форми репрезентації – письмової чи усної. Письмові промови політиків, а також різножанрові тексти (привітання, звернення, коментарі тощо) здебільшого готують фахівці, а оприлюднюються політиками. З огляду на це такі тексти не репрезентують політиків як мовних особистостей, але передають загальні тенденції політичного мовлення, що увиразнено на синтаксичному рівні.

Монопредикативні синтаксичні одиниці представлено в політичному дискурсі ускладненими та неускладненими моделями. Вживання простих неускладнених речень, серед яких частотні й непоширені, сприяє лаконічності тексту та створює ефект «телеграфного стилю».

Питальні речення представлені двома варіантами вияву:

- 1) питально-відповідні комплекси, що містять питання і відповідь, яку дає мовець політик;
- 2) комплекси риторичних питань, покликаних підвищити експресію тексту, здійснити потужний вплив на адресата.

Поліпредикативні синтаксичні конструкції в політичному дискурсі представлені різними типами складних речень, тобто поєднанням кількох предикативних одиниць у межах однієї структури.

Також актуальні питання опису політиків як мовних особистостей, серед яких чільне місце наразі займає Президент Володимир Зеленський,

мовлення якого насичене експресивними звертаннями, модально забарвленими реченнями, іншомовізмами, термінами тощо.

Таким чином, особливий інтерес і деякий наочний прояв поняття мовної особистості отримує в політичному дискурсі, оскільки він найбільше впливає на громадську свідомість і широко розповсюджений в засобах масової комунікації.

Соціально-політична лексика як елемент політичного дискурсу є і предметом розгляду на уроках в закладах загальної середньої освіти в 10 класі.

Нестандартні уроки дозволяють урізноманітнювати форми й методи роботи, позбавлятися шаблонів, створюють умови для виховання творчих здібностей школяра, розширюють функції вчителя, дають змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні особливості кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б.М. Мовна політика: Україна і світ: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021, 420 с.
2. Алексієвець О. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна – Європа – Світ* : міжнародний збірник наукових праць. Тернопіль : ТНПУ, 2012. Вип. 9. С. 248–255.
3. Апель К.-О. Обґрунтування етики відповідальності / Пер. з нім. Ситниченко Л. *Першоджерела комунікативної філософії*. Київ : Либідь, 1996. С. 46 – 60.
4. Білодід І. К., Пилинський М. М., Ленець К.В. та ін. Мова масово-політичної інформації. Київ: Наукова думка, 1979. 324 с.
5. Богданова І.М. Професійна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій: автореферат дисертації на здобуття наук, ступеня доктора пед. наук. Київ: Либідь. 1998. 22с.
6. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Іноземні мови*. Львів, 2009. Вип. 16. С. 232–238.
7. Ващук Т. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007. № 33. С. 182–185.
8. Варецька О.О. Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження): дис. доктор філософії, сек. 035 Філологія: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9469>.
9. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту : формальні та функційні вияви: монографія. Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2013. 327 с..
10. Вовк В.М. Історична пам'ять і політична ідентичність. *Теоретично-методологічні дослідження історичної пам'яті*: збірник наукових праць. Інститут всесвітньої історії НАН України. Київ, 2020. С. 102 – 113.
11. Гуйванюк Н. В. Слово – речення – текст: вибрані праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.

12. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. Рідна школа. 2002. №6. С. 18 – 20.
13. Деренчук Н.В. Мовний портрет сучасного українського політика: дис.. к.ф.н. Луцьк, 2018. URL: http://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/Derenchuk-N.V._dysertatsiya.pdf.
14. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк : Дон НУ, 2001. 662 с.
15. Клименко Ірина. Теоретичні засади лінгвістичного аналізу політичного дискурсу. URL^ <http://tinyurl.com/o2f8t6x>.
16. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса, 2008. 324 с.
17. Коваленко А. Функції політичного дискурсу. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки*. 2015. Вип. 138. С. 183 – 185. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2015_138_53.
18. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 27, Т. 2, 2020. С. 101–107.
19. Кондратенко Н., Стрій Л., Білинська О. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів : монографія. Одеса : Астропрінт, 2019. 236 с.
20. Кондратенко Н. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Філологія»*. 2015. Т. 20. Вип. 2 (12). С. 144–150.
21. Кондратенко Н. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Філологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 18–22.
22. Кондратенко Н. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.

23. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 1999. 288с.

24. Кравченко Г. Ю. Інноваційний процес у сучасній школі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб. наук. пр.* / Харків, держ. пед. ін-т ім. Г. С. Сковороди. За заг. ред. В. І. Євдокимова, О. М. Микитюка. Харків, 2002. Вип. 17. С. 18 – 21.

25. Кривий А. Дискурсивний аналіз і сучасне мовознавство. Дискурс іноземномовної комунікації. Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. С. 158–162.

26. Кутуза Н. В. Рекламний та PR-дискурс: аспекти впливу. Київ, 2015. 288 с.

27. Лосева І.В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу): автореферат дис... к.ф.н. Запоріжжя, 2016. 22 с.

28. Масенко Л. Т. Мова і суспільство : Постколоніальний вимір. Київ, 2004. 164 с.

29. Масенко Л. Т. Українська мова у XX сторіччі : історія лінгвоциду. Київ., 2005. 399 с.

30. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови Київ: Вища школа, 2003..368 с..

31. Нагорна Л.П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.

32. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс. Одеса, 2009. 464 с.

33. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.

34. Промови Президента. URL:
<https://www.president.gov.ua/news/speeches>

35. Рідель М. Свобода та відповідальність. Два основних поняття комунікативної етики. / Пер. з нім. Ситниченко Л. *Першоджерела комунікативної філософії*. Київ, 1996. С. 68 – 84.
36. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. В. Лінгвістика впливу. Київ, 2005. 148 с.
37. Рікер Поль. Сам як інший, Київ: «Дух і літера», 2002. С. 424 – 433.
38. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ, 2012. 166 с.
39. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. Київ: АТ «ОКО», 1996. 416с.
40. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики). Київ, 2002. 392 с.
41. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна. Житомир, 2012. 180 с.
42. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=5245&action=show/>
43. Соловійова Т. О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (03 Гуманітарні науки) / наук. керівник - д-р філол. наук, проф. Ж. В. Колоїз ; Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2022. 236 с. <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/6471/>
44. Степаненко М. І. Динаміка українського політичного лексикону: 2018–2019 рр. Полтава : ПП «Астрія», 2020. 408 с.
45. Стецик Т.С. Лінгвопрагматика стратегії персуазивності в дебатах і промовах сучасних американських політиків: автореферат дис... к.ф.н., спец. 10.02.04 – германські мови. Чернівці, 2016. 22 с.

46. Стецула І. В. Політичний дискурс засобів масової комунікації: трансформація прагмалінгвістичних параметрів функціонування (на матеріалі української преси) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.10. Київ, 1995. 20 с.
47. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: Видавничий центр КНЛІД, 2003. 308 с.
48. Ткаченко Л.П. Риторика в системі професійного навчання: історія становлення навчальної дисципліни: монографія. Харків, 2016. 428 с.
49. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1998. 21 с.
50. Чайковська У. Мовні зміни на тлі політичних та воєнних подій в Україні. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Випуск 16. с. 122 – 123. URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukovi-pratsi-studentiv/>.
51. Чорна О. О. Комунікативні засоби творення іміджу політичного лідера (на матеріалі українського, російського та англійського політичного дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / наук. кер. О. А. Семенюк; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2013. 20 с.
52. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККиМ. Політологія*. Вип. 1. 2013. С. 263–269.
53. Chaban, N., Zhabotynska, S. and A. Chaban. Visual and emotive: Russian e-news coverage of EU – Ukraine agreement on visa-free entry into the Schengen zone. *New Zealand Slavonic Journal*. 2019-2020. Vol. 53-54. P. 147-172.
54. Chilton Paul. Analysing political discourse. *Theory and practice*. L.; N. Y., 2006.
55. Dijk T. van. Discourse, Opinion and Ideologies. *Discourse and Ideologies*. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1996. P. 7–37.

56. Dijk T. van. Political Discourse and Political. URL: <http://www.let.uva.nl/~teun/>. 24. Dijk T. van. *Politique, Idéologie et Discours. Semen*. URL: <http://journals.openedition.org/semen/1970>.
57. Dijk T. van. What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*. 1997. № 11. P. 11–52.
58. Ducrot O. Dire et ne pas dire, principes de sémantique linguistique. Paris : Éditions Hermann, 1980.
59. Fairclough N. Language and Power. London : Longman, 1989. 259 p.
60. Seignour A. Méthode d'analyse des discours. *L'exemple de l'allocution d'un dirigeant d'entreprise publique. Revue française de gestion*. 2011/2. № 211. P. 29–45.
61. Wierzbicka A. Lexicography and Conceptual Analysis/ Ann Arbor. Karoma Publishers, Inc., 1985. 368 p.
62. Wodak R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publ. Co., 1994. P. 30–42.
63. Zhabotynska, S. and V. Velivchenko. New media and strategic narratives: the Dutch referendum on Ukraine – EU Association Agreement in Ukrainian and Russian Internet blogs, *European Security*. 2019. No 28:3. P. 360 – 381, DOI: 10.1080/09662839.2019.1648253/